

Amerikan İşlevselciliğinin Krizi ve Refleksif Sosyolojinin Olanaklılığı Üzerine*

İbrahim YÜCEDAĞ**

ÖZET

Sosyolojinin krizinin tartışıldığı bu çalışmada, kriz iddialarının arka planı anlaşılmaya çalışılmıştır. 1970’te Alvin W. Gouldner’in başlattığı bu tartışma, dönemin sosyal, ekonomik ve siyasal alanıyla yakından ilişkilidir. “Ortodoks konsensus” olarak nitelendirilen dönemin hakim paradigması işlevselcilik, 1960’ların ve 1970’lerin çalkantılı dönemlerini -1968 hareketi, Vietnam Savaşı gibi- açıklamada çeşitli sıkıntılar yaşamıştır. Dönemi anlamada işlevselciliğin sunduğu cevaplar birçok tartışmanın da nedeni haline geldi. Bu durum karşısında sosyolojinin artık sonunun geldiği dile getirilmeye başlandı. İşlevselciliğin özellikle 1960’lardaki protesto hareketlerini ve dolayısıyla değişim isteğini, çatışmayı ve bu çatışmaya öncülük eden bireyi ihmal ettiği/açıklayamadığı görülmektedir. Bu nedenle, sosyolojinin krizinin aslında işlevselciliğin krizi olduğu ileri sürülecektir. Bu bağlamda, çalışmamızda dönemin tarihsel olayları kısaca verildikten sonra, Talcott Parsons’çı işlevselciliğe değinilecek ve Gouldner üzerinden bir kriz okuması yapılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Sosyolojinin krizi, işlevselcilik, Alvin W. Gouldner, Talcott Parsons, düzen, değişme.

On the Crisis Of American Functionalism and Possibility of Reflexive Sociology

ABSTRACT

In this study which the crisis of sociology is discussed, we have tried to understand the background of this crisis. This debate have been initiated by Alvin W. Gouldner in 1970 and it is closely related to social, economic and political situation in this period. Functionalism, so called “ortodox consensus”, had difficulty to understand 1960’s and 1970’s tumultuous period. Because of the functionalism response to understand this period, it became the cause of many debates. Under these circumstances, some social scientists argue that sociology came to the end. Functionalism either ignored or failed to explain the protest movements of 1960s, the demand for change and also conflict and the individual who leded this conflict. That is why we will argue that the crisis of sociology is the crisis of functionalism. In this regard, aftergiving a brief of historical events in the given period, we will adres to Talcott Parsons’ functionalism and then make a discussion over Gouldner about crisis.

KeyWords: The Crisis of Sociology, Functionalism, Alvin W. Gouldner, Talcott Parsons, order, change.

---

* Bu çalışma, doktora tezinin [İbrahim Yücedağ, *Amerika Birleşik Devletleri Sosyolojisinde Kriz Tartışmaları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014*] I-II. Bölümlerinin yeniden düzenlenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fak., Sosyoloji Bölümü, e-posta: ibrahimyucedag@yahoo.com.tr
Assistant Prof., Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department of Sociology, e-mail: ibrahimyucedag@yahoo.com.tr

Giriş

*Eğer sosyoloji konuşabilseydi, 'yorgunum' derdi.
(Jeffrey Alexander, Theoretical Logic in Sociology)*

1960'lı yıllar dünya genelinde sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal tüm alanlarda hareketli bir dönem olmuştur. Üniversitelerdeki çeşitli yapısal sorunlarla baş gösteren eylemler giderek yön değiştirmiş, ırkçılığa karşıtlık, eşitlik, cinsiyet ve insan hakları gibi konulara yönelmiş veya bunlarla birleşmiştir. Sözgelimi, Amerika'daki öğrenci hareketi sivil haklar hareketiyle birleşerek ülkede reformların gerçekleşmesinde önemli bir etkide bulunmuştur.

Toplumsal hayattaki bu dönüşüm şüphesiz kendini sosyoloji alanında da göstererek, sosyolojiye yeni araştırma alan ve konuları sağladı. 1960'lardaki dekolonizasyonun etkileri yanında Avrupa ve Amerika'daki ırk ve cinsiyete dayalı hareketler sosyolojideki tartışmaları yapıdan tabakalaşma, birey, ayrımcılık ve sosyal adalet gibi konulara kaydırdı.¹ 19. yüzyılda kurulan ve devam ettirilmeye çalışılan Batı düzen anlayışı, 20. yüzyılla birlikte yerini çatışma, değişim ve kaosa bırakmıştır. Bu durum da haliyle toplumsal anlamaya çalışan sosyolojinin ilgi alanlarında bir değişmeye yol açmıştır. Sosyolojinin inceleme ve anlama alanı 20. yüzyılın getirdiği dünya savaşları, ekonomik krizler ve sosyal hareketlerle yeni bir döneme girmiş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra otoriteye uyma, ulusçuluk, uyum, bağlılık (sadakat), sosyal dayanışma, göç, demokratik ve otoriter yönetim, aile ve din, Vietnam Savaşı sonrasında ise, sosyal hareketler, uyumsuzluk, çatışma, sosyal eşitsizlik, sosyal değişme ve sosyal adalet gibi konular sosyolojide ağırlık kazanmıştır.²

Söz konusu değişimler sosyolojinin de yeni eğilimler kazanmasını sağladı. Bu yeni eğilimler teorik olarak Giddens'in ifade ettiği şekliyle "ortodoks konsensüs"ten bir uzaklaşmayı ve ona yönelik sert eleştirileri gündeme getirdi. İşlevselciliğin, Talcott Parsons'çı yorumu, 20. yüzyılda dünya siyaset alanına giren ABD'nin³ neredeyse resmi paradigması haline geldi. Thomas Hobbes'çu toplumsal düzen meselesine yoğunlaşan Parsons'ın Amerikan sosyolojisini bu düzenin nasıl kurulacağına entegre etmesi, sosyolojik teorinin de merkezi konusunu belirlemiş oldu. Dolayısıyla, temel tartışma alanlarından birini meydana getiren bu düzen meselesi, Parsons dönemi ve sonrası, hatta günümüz de dâhil olmak üzere birçok tartışmaya kaynaklık etmiştir.

Hâkim paradigma olan işlevselcilik, dönemin çatışma ortamını açıklamada yeterli bir çerçeve sunamadığı için teorik alanda bir çok eleştiriye maruz kaldı. Bu eleştiriler özellikle, işlevselciliğin toplumsal yapıyı açıklamada yaşadığı sıkıntıya yönelikti. Dolayısıyla Parsons'çı işlevselcilik ve sosyoloji bir kriz yaşıyordu. İşte tam da bu noktada, kriz haline ilişkin Alvin W. Gouldner'in çalışması önem kazanmaktadır. Sosyolojinin kriz haline ilişkin ilk sistematik tartışmayı Gouldner başlatır.

Çalışmamızda, Parsons'çı işlevselciliğin genel özellikleri verildikten sonra, sosyolojideki kriz tartışmasının kökenleri ve Gouldner'in sosyolojinin krizine ilişkin

¹ Charles Lemert, *Sociology: After the Crisis*, Colorado, Westview Press, 1995; M. C. Elmer, *Contemporary Social Thought: Contributors and Trends*, USA, University of Pittsburgh, 1956, s. 248.

² Karen Scheers Cook, "The Sociology of Power and Justice: Coming of Age in the Sixties", *The Disobedient Generation: Social Theorist in the Sixties*, Edt. by Alan Sica and Stephen P. Turner, Chicago, The University of Chicago Press, 2005, s. 127.

³ Bundan sonra bilindiği şekliyle ABD sosyolojisi yerine Amerikan sosyolojisi kullanılacaktır.

düşüncesi irdelenecek ve sosyolojinin krizinin aslında işlevselciliğin krizi olduğu ileri sürülerek, Gouldner'ın buna karşılık savunduğu refleksif sosyolojiye değinilecektir.

İşlevselcilik ve Talcott Parsons

İşlevselcilik, bireyler toplumu olarak gördüğü toplumu daha kurumsal boyutuyla ele alan, toplumsal sistemi karşılıklı ilişki içerisinde bulunan ve kendini çevreye uydurma yeteneğine sahip olan birbirleriyle bütünleşmiş parçalar olarak tanımlar. Diğer bir deyişle, toplum, birbiriyle karşılıklı ilişki ve etkileşim halinde olan ve bu etkileşim halindeki parçaların sistemin bütünü için hayati işlevlere sahip olduğu sistemli bir bütündür. Toplumsal alanın farklı alanları birbirine bağlıdır ve sosyal düzene ve onun yeniden üretimine katkıda bulunur.⁴ Her parçanın toplumda sahip olduğu ve yerine getirdiği işleve bağlı olarak elde ettiği işlevsellik, toplumda denge ve uyumun sürdürülebilirliğine yaptığı katkı boyunca devam eder. Dolayısıyla, toplumdaki her unsur, toplumsal sisteme ve düzene katkıda bulunur. İşlevselcilikteki bu anlayışın temeli, biyolojideki canlı organizmalarla yapılan analogiye dayanır. Hatta “İşlevselcilikte ‘sistem’in örnek modeli genellikle organizmadır ve işlevselci yazarlar, biyolojiye her zaman hedeflerine ulaşmak için yağmalanabilecek bir kavram bankası olarak bakmışlardır.”⁵ Toplum da tıpkı canlı organizmalar gibi, çeşitli görevleri yerine getiren organlara sahiptir ve bu organlar sistemli bir şekilde çalışarak vücudun gelişmesini ya da hayatının devamlılığını sağlarlar. Organlarda gerçekleşen herhangi bir işleyiş bozukluğuna karşı vücut kendini nasıl ortama ve şartlara uydurabiliyorsa toplumsal sistem de benzer şekilde gerçekleşebilecek olan herhangi bir dengesizlik durumunda benzer bir tepki vererek hayatîyetinin devamını sağlamaya çalışır, kısaca benzer yollarla toplumsal sistem ve kurumların anlaşılması mümkündür.⁶ İşlevselciliğin sahip olduğu bu anlayış Spencer'dan gelir. Spencer, Darwinci evrim anlayışını topluma uygular. Organik evrimci olan H. Spencer, toplumun gelişimini tıpkı biyolojideki organizmaların gelişimi gibi ele alır. Bu evrim, evrensel olarak uygulanabilir doğal bir kanun sürecine tekabül eder ve tüm toplumsal yapılar için geçerlidir.⁷ Bu toplumsal yapılar hayatîyetlerini devam ettirebilmek için çevreye uyum sağlar ve organları arasında bir uyum arayışında olur. Toplumsal sistemlerin devamlılığı için gerekli olan dengeye ulaşması ise, toplumsal norm ve değerler aracılığıyla olur. Bu nedendir ki işlevselcilerin üzerinde durduğu temel kavramlar, denge, yapı, işlev, farklılaşma, düzen ve sistem gibi kavramlardır.⁸

İşlevselciliğin temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:⁹

- a. Toplumlar bütünsellik taşıyan ve birbiriyle ilişkili parçalardan meydana gelen bir sistemdir.

⁴ John Holmwood, “Functionalism”, *The Cambridge Dictionary of Sociology*, Edt. by Bryan S. Turner, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, s. 218.

⁵ Anthony Giddens, *Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki*, Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2005, s. 132.

⁶ Steve Bruce and Steven Yearley, *The Sage Dictionary of Sociology*, London, Sage Publications, 2006, s. 116.

⁷ Graham C. Kinloch, *Sociological Theory: Its Development and Major Paradigms*, McGraw-Hill, Inc., New York, 1977, s. 77.

⁸ Alan Dawe, “The Two Sociologies”, *The British Journal of Sociology*, Vol. 21, No. 2, 1970, s. 208.

⁹ Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 272-274

- b. Sistem kavramı işlevselciliğin temelinde yer alır.
- c. Sistemin tüm öğeleri, sistemde yerine getirdikleri işlevler bağlamında değerlidir.
- d. Toplumsal sistemlerin temel yönelimi, denge kurmaya yöneliktir.
- e. Sapma, çatışma ve gerginlik gibi öğeler bütünlükte işlevsel olmadıkları gerekçesiyle işlevsiz olarak tanımlanırlar.
- f. Toplumsal değişme, kontrollü ve evrimci bir şekilde gerçekleşir.
- g. Toplumsal bütünlükte ortak değerler sistemi ile gerçekleşir.

İşlevselcilik, kaynakları bakımından temelde 2 ana hat üzerinden gelişmiştir. Bunların ilki A. Comte, H. Spencer ve E. Durkheim'in çalışmaları iken ikincisi ise, A. R. Radcliffe Brown (1881-1955) ve Bronislaw Malinowski'nin (1884-1942) çalışmalarıdır. İngiliz antropolojisinin etkisinin önemli bir kısmı Amerikan sosyolojisine yine Parsons üzerinden taşınır. Benzer bir taşınma klasik metinler yani Comte, Spencer ve Durkheim için de geçerlidir. Her ne kadar göçe zorlanan bilim insanlarının bu taşınmada payı olsa da George Homans, E. Durkheim, V. Pareto ve M. Weber'in yine Parsons sayesinde Amerikan sosyolojisinde tanındığını belirtir.¹⁰ Parsons'ın Avrupa sosyolojisinin Amerika'ya taşınmasındaki etkisi dikkate değerdir.

İki savaş arası dönemden beslenen Parsons, işlevselciliği dönemin sorunlarına karşı birleştirici bir biçimde kullandı. 1920'lerin bunalımında rasyonel eylem temelli Amerikan düşünce sistemine karşı duran Keynesçi aklın, rasyonel eylemin dışında toplumsal olana da yaptığı vurgu Parsons'ın dikkatinden kaçmadı. Ancak Parsons'ın düşünce dünyası salt buna bağlı olarak gelişmedi. Gouldner'a göre Parsons'ı var eden teorik gelişmelerin yanında bazı kriz halleri de vardır. Söz gelimi, I. Dünya Savaşını izleyen yıllarla ilerlemeye olan inancın zayıflaması, dünyanın giderek daha iki kutuplu hale gelmesiyle ideolojik ve kültürel sınırların keskinleşmesi, Avrupa'da yaşanan faşizm ve Nazizm gibi hareketlerle düzene ilişkin kaygıların artışı ve 1930'ların ekonomik bunalımıyla artan işsizlik ve gelecek kaygısı Parsons'ın kuramının ana kaynaklarını oluşturur.¹¹ Graham C. Kinloch da benzer bir belirlemede bulunur. Kinloch'a göre, Amerikan işlevselciliğinin tarihsel bağlamı, "1. Amerikan sivil savaşıdan sonraki sosyal ve ekonomik problemler, 2. 1930 bunalımının yıkıcı sosyal ve ekonomik etkileri, 3. 1920'ler ve 1940'lardaki savaş sonrası zorluklar"dır.¹²

Parsons işlevselciliğini kurarken Durkheim, Spencer, Weber, Freud, Malinowski ve Radcliffe Brown'dan etkilenir. Malinowski'den kurumlar, Spencer'dan evrim, Freud'tan motivasyon düşüncesi ve Durkheim'dan da kurumlar ve değerleri olarak modern sosyolojik işlevselciliği kurar. Avrupalı birçok kavramın Amerikanlaşmasını¹³ sağlayan Parsons bu sayede işlevselciliğin sosyolojide hâkim oluşunda önemli bir figür haline gelir.

İngiliz antropolojisindeki hâkim eğilimde olduğu gibi Parsons'ın işlevselci modeli, var olan düzene yaptığı aşırı vurgu nedeniyle sosyal değişme konusunu

¹⁰ George C. Homans, "Fifty Years of Sociology", *Annual Review of Sociology*, Vol. 12, 1986, s. xiv.

¹¹ Alvin W. Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, New York, Basic Books, Inc., 1970, s. 144.

¹² Kinloch, *Sociological Theory: Its Development and Major Paradigms*, s. 183.

¹³ Vefa Saygın Öğütle, *Metodolojik Bireyciliğin Eleştirisi*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013, s. 376.

önemsiz görmüştür. Bunun temel nedenleri arasında 19. yüzyılda yaşanan Aydınlanma, Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, 20. yüzyıldaki büyük savaşlar ve ekonomik krizlerin varlığı önemli bir yere sahiptir. 19. yüzyılda kurulan Batı düzeni 20. yüzyılda da devam ettirilmeye çalışılmış ve dolayısıyla değişimin getirdiği ya da getireceği öngörülen 'negatif' etkiler görmezden gelinerek, düzenin bozulmasının önlenmesi gerektiği anlayışı hâkim olmuştur. Ancak toplumsal olanın düzen yanında değişmeyi de barındırdığı gerçeği işlevselci paradigmanın ya da 'ortodoks konsensüs'ün göz ardı ettiği bir mesele olarak kalmıştır. Bu ihmal ediş, salt Parsons'a mal edilebilecek bir durum değildir. Zira sosyolojik düşüncenin ilk temsilcilerine bakıldığında da benzer bir anlayışa sahip oldukları görülmektedir. A. Comte'un sosyal statik ve sosyal dinamik ayrımı ve kendisinin muhafazakâr olarak nitelendirilmesine kadar varan düzen vurgusu, sosyolojinin bilim olarak ortaya çıktığı 19. yüzyıla kadar gitmektedir. Comte'un yanında Durkheim da yine Comte'a benzer bir muhafazakârlıkla¹⁴ -düzene yaptığı vurgu bağlamında- tartışmalar yürütmüştür.

20. yüzyılla birlikte Parsons'ın ve onun işlevselciliğinin hâkimiyeti günümüz sosyolojisindeki kriz tartışmalarının temel argümanlarından birini oluşturmaktadır. Çünkü Parsons'çı işlevselcilik, sosyal sistemi devam ettiren ve değiştiren süreçleri birbirinden ayırmakta ve özellikle dengeyi sağlayan mekanizmalar üzerinde durmaktadır. Norm, değerler, denge, konsensüs vb. süreçlere önem veriş bu bağlamda değerlendirilmelidir. Bu süreçler, "belirli alt sistemlerin değişen koşullara uyumunu ve bunlar arasındaki ayırdedici sınırları barındırır. Parsons homeostatik süreçlerin sosyal sistemin, radikal bir sosyal karışıklık olmaksızın dışsal değişikliklere (diğer toplumlarla veya değişen ekonomik çevreyle etkileşimi içerebilen) uyumlaşmasına imkân verdiğini belirtir."¹⁵ Parsons'ın düzen vurgusunda bireyin sisteme entegre edilmesi gereği ya da sisteme entegre olma isteği içinde olduğu varsayılmıştır. Bireyler toplumsal sistem içinde sistemin devamlılığına katkıda bulunur ya da sistemin devamlılığını sağlayan değer ve normları sosyalleşmeyle elde eder. Bireyler sosyalleşme ve sosyal kontrolle elde ettiği değer yönelimlerini zamanla içselleştirir ve Parsons'a göre bu durum toplumun devamlılığını sağlar.¹⁶ Birey böylece toplumsal uyumun bir parçası ve taşıyıcısı olmakta, sistemin devamlılığı için 'işbirliği yapma' olarak tanımlanabilecek kolektif bir eylemde bulunur.¹⁷ Parsons sosyal sistemde bulunduğunu iddia ettiği birey tipini şu şekilde tanımlamıştır: "Uyumlu bireyler farklı şekillerde tanımlanan 'iyi bir çocuk' olma, 'iyi bir öğrenci' olma, 'verimli bir işçi' olma gibi beklentileri karşılama sorumluluğu hisseder. Benzer şekilde, diğerlerinin yasal otoritesine saygı duyma zorunluluğunu his ve kabul ederken kendisi de bunu uygular."¹⁸ Sistemin parçası olmayı bireyin kendisinin istediği ön kabulünden hareket eden Parsons, sosyal düzenin değişme karşısındaki önceliğine kendisinden önceki halefleri gibi sadık kalır.

¹⁴ Durkheim'in muhafazakarlığı meselesinde çeşitli tartışmalar söz konusu olmakla beraber muhafazakar olmadığına dair görüş için bkz. Bryan S. Turner, *Classical Sociology*, Sage Pub., London, 1999, s. 88-110.

¹⁵ Fran Tonkiss, "Devamlılık-Değişim", Çev. Erkan Koca, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Edt. by Chris Jenks, Çev. Edt. İhsan Çapcıoğlu, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2012, s. 69.

¹⁶ Berch Berberoğlu, *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif*, Çev. Cem Cemgil, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 114.

¹⁷ Talcott Parsons, *Essays in Sociological Theory*, Glencoe, The Free Press, 1954, s. 71.

¹⁸ A. e, s. 56.

Parsons ve Değişim Meselesi

Parsons'ın temel iddiası, toplumsal düzenin hem toplumun nesnel yapısında hem de toplumda var olan ve bireyin içselleştirdiği kültürel değerlerde bulunduğu ve bunlara içkin olduğu yönündedir. Parsons'ın bu düşüncesi, klasik sosyolojide özellikle Durkheim, Weber ve Pareto'nun bireyin toplumsal değerleri içselleştirilmesi argümanının varlığıyla anlaşılabilir. Toplumsal düzenin sağlanmasında etkili olan normları içselleştiren birey, eylemlerini de buna göre düzenleme gereği hissedecektir. Bu iradeci eylem teorisi, "öznenin özgül değerlerin meşruluğunu aktif bir rızayla onayladığı bir sürece işaret etmekte"¹⁹ Ancak Parsons, bu ilişkinin tek yönlü olması nedeniyle buna karşı çıkmaktadır. Çünkü aktörün gerçekleştirdiği eylem bir sistem özelliği taşımaktadır. Onun sistemik özelliği, her edimin bir fail, amaç ve toplumsal durumlar bütününden oluşmasından ileri gelir.²⁰ Bireyler ile norm ve sistem arasında aktif bir ilişki olduğu iddiasını gündeme taşır. Pasif ilişkiye her ne kadar karşı çıksa da aslında içselleştirme ve kurumsallaşma meselesinde benzer bir görüştedir: "Eylem teorisinin bence en temel teoremi, eylem sistemlerinin *yapısının*, kültürel anlamın kurumsallaşmış (toplumsal ve kültürel sistemlerde) ve/veya içselleşmiş (kişiliklerde ve organizmalarda) kalıplarından *meydana gelmesidir*."²¹ Bu iddiadan şu sonuca varılabilir: Her eylem, bir sistem olduğu için, eylemin daha küçük alt parçaları ya da alt-sistemleri söz konusudur. Çünkü "bir eylem sistemi, aktör ile durum arasındaki etkileşimlerin düzenlenmiş halini meydana getirmektedir."²² Bu meydana geliş, birçok alt sistemin bir araya gelerek, söz konusu eylem sisteminin oluşturulması sürecini barındırır.

Parsons esasında, sistem anlayışında değişimin farkındadır. Ancak Parsons'çı işlevselcilikteki değişim meselesi Marksist düşüncedeki değişim meselesinden farklıdır. Marksizmin sistemdeki köklü değişime karşılık Parsons'çı değişim sistemin devrimsel bir değişiminden ziyade içsel ve istenilen biçimde gerçekleştirilebilir/kontrollü bir değişimi ifade eder. Değişimde çatışma göz ardı edilmekle beraber aslında üstü örtük de olsa bir çatışma vurgusu vardır. Çatışmanın ya da sisteme direnen unsurların varlığı kabul edilmekle birlikte bu unsurların sistemin hayatiyetini tehlikeye sokmadan sistem tarafından bertaraf edileceği kabul edilir. Parsons'ın sistem analizi, sistemin kendi kendini yenileyebileceği ve sürdürebileceği üzerine kuruludur. Sistem, çatışma ve düzensizlikleri kendi içsel mekanizmaları aracılığıyla aşar ve tam da bu nedenle "Parsons'çı sosyal sistem, kısaca, devridaim bir makinadır."²³ Devridaim oluş, kendini sürekli olarak yenilemeyi doğurur. Bu yenileme daha önce değindiğimiz gibi devrimsel bir süreç sonucunda gerçekleşmez, kontrollü bir farklılaşma esasına dayanır. Parsons'a göre farklılaşma, sosyal sistemdeki değişimin kontrollü ve düzenli halidir, yani Marksist devrimciliği, evrimciliğe dönüştürür.²⁴ Parsons bu değişim meselesini şöyle tanımlar: "... değişim asla sadece 'örüntülerin başkalaşımı' değildir fakat *dirençten üstesinden gelen* bir başkalaşımdır."²⁵ Onun değişim ve düzene ilişkin vurgusunu AGIL şemasında da bulabiliriz.

¹⁹ Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, s. 299.

²⁰ Parsons, *The Structure of Social Action*, s. 43.

²¹ Parsons'tan alıntılan, Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, s. 300.

²² A. e., s. 300.

²³ Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, s. 353.

²⁴ A. e., s. 360-361.

²⁵ Talcott Parsons, *The Social System*, London, Routledge&Kegan Paul, 1991, s. 330.

AGIL şemasıyla Parsons şu belirlemelerde bulunur:²⁶

1. Toplumlar çevrelerine uyum sağlarlar ve ekonomi bu açıdan toplumun anahtar alt-sistemidir. Ekonomi aracılığıyla toplumsal uyum gerçekleşir. (A)

2. Toplumlar bazı amaçlar oluşturur ve peşinden gider. Bu açıdan temel toplumsal figür devletin güç uygulama yetkisidir. (G)

3. Toplumlar entegrasyona dayanır, bunu norm ve yasalarla gerçekleştirir. Toplumsal normların varlığı bireylerin de bunları içselleştirmesi aracılığıyla yaygınlık kazanır ve böylece toplumda bireyler sosyalleşmeyle belirli rol davranışlarını öğrenir ve uygular. (I)

4. Toplumlar yeniden üretmek zorunda oldukları kültürel kalıplara sahiptir. Kültürel kalıpların varlığı, toplumsal sistemlerin devamlılığını sağladığından bu kalıpların yeniden üretimi ve devamlılığı toplumsal sistemin hayatı için elzemdir. (L)

1960'ların Genel Görünümü

II. Dünya Savaşı sonrası dünya siyasetinde yaşanan dönüşüm farklı bir hal almaya başladı. Soğuk Savaşın etkisinin giderek artışı aslında var olan siyasal ve ekonomik düzene ilişkin kaygıların da belirginleşmeye başlamasına neden oldu. Amerikan dünya egemenlik sisteminin giderek sorgulandığı ve açmazlarının belirginleşmeye başladığı bu dönem, aslında tüm dünyada huzursuzluk tohumlarının yeşerdiği bir zamana denk gelmektedir. 1950'lerin sonlarına doğru Afrika'nın bazı bölgelerinde başlayan bağımsızlık hareketleri beraberinde hem var olan sisteme yönelik eleştirileri hem de sistemin kendi içinde revizyonu meselesini gündeme getirdi. Yeni tip sömürge biçimlerinin gündeme gelmesi, kalkınmacılık ve modernleşme tartışmaları dönemin hâkim konuları oldu.

Söz konusu dönemde dünyanın iki kutuplu hale gelişi giderek daha da belirginleşmeye başlamış, Sovyetler ve Amerika üçüncü dünya ülkelerini kendi yanlarına çekmek için siyasal, ekonomik ve ideolojik her alanda çalışmalar yürütmüştür. Üçüncü dünyanın saflarının belirlenmesi isteği, egemenlik alanlarının genişletilmesi kaygısının ürünüydü. Bu egemenlik alanları salt siyasal ve ekonomik tartışmalarla desteklenmek yerine bilimle, sosyal bilimlerle ve sosyolojiyle de desteklenmeye çalışıldı. Liberal dünyanın temsil ettiği Amerika, işlevselci paradigma üzerinden bilimsel alanda hâkimiyet kurmaya çalışırken, sosyalist dünyanın lideri olan Sovyetler ise Marksizm üzerinden bilimsel savaşa girmeye çalıştı. İşlevselci paradigmanın Parsons'la oluşan hâkimiyeti ve etkinliği bir yandan modernleşme tartışmalarını canlı tutmuş fakat aynı zamanda baş gösteren çeşitli toplumsal problemlere ilişkin yeterli açıklamalarda bulunamadığı eleştirilerine de maruz kalmıştır. İşlevselciliğin makro analizlere yönelmesi ve evrensel bir çareler reçetesine sahip olduğu algısı 1960'larda başlayan düzensizlik halleriyle daha da sorgulanmaya başlanmıştır. 1950 sonrası gelişen Amerika'daki sivil haklar hareketinin öğrenci hareketleriyle daha da güçlenmesi ve etki alanının genişlemesi, Vietnam Savaşı ve ona bağlı olarak gelişen savaş karşıtı hareket, siyasi suikastlar, Amerika'da devletin sosyal bilimlere yeni dünya düzeninin kurulumunda kullanması (Truva ve Camelot projeleri

²⁶ Nick Crossley, *Key Concepts in Critical Social Theory*, London, Sage Publications, 2005, s. 47-48.

mesela) gibi temel meseleler var olan işlevselci paradigmanın temel argümanlarını tartışmaya açmıştır. Amerika özelinde yaşanan ekonomik, siyasal ve kültürel kriz hali kendini sosyolojik teoride de göstermiştir. Dönemin çatışma ve değişim ortamına adapte olmada sıkıntı yaşayan işlevselciliğe karşı bir yandan revizyoncu Marksist eleştiriler yükselirken diğer yandan da Parsons dönemi ve öncesi pek de etkin olamamış sembolik etkileşimci eleştiriler gündeme gelmiştir. İşlevselciliğin sosyal değişmeye verdiği ya da veremediği cevap, işlevselciliğe içkin olan değişme ve çatışmayı göz ardı edisten kaynaklı olması işlevselciliğin krizi olarak tanımlanan tartışmaları doğurmuş ve bu tartışmalar Gouldner'ın *The Coming Crisis of Western Sociology* kitabının ardından iyice ayyuka çıkmıştır. Gouldner'ın tanımlaması aslında kralın çıplak olduğuna dair bir ilandır.

Alvin W. Gouldner Öncesi/Sonrası Kriz Tartışmaları

Gouldner 1970'te kitabını yayınladığında Amerika komünizmle mücadele halindeydi. Bir yanda Vietnam Savaşı'nın nedenleri ve etkileri tartışılırken diğer yanda üniversitelerde protesto hareketleri ve sivil haklar mücadelesi gerçekleşiyordu. Tüm bunlar Amerika'nın içinde bulunduğu güvensizlik ve kaos ortamının resmiydi. Toplumsal problem alanlarının genişliği, bu alanlara yönelik tartışmaları da güçlendirdi. David Riesman *The Lonely Crowd*'u (1950), C. W. Mills *The Sociological Imagination*'ı ve Gouldner *The Coming Crisis of Western Sociology* kitaplarını yayınladılar. Temel meseleleri, ifade edilen problem alanlarına işlevselciliğin verdiği cevapların yetersizliği idi. Tam da bu sırada Gouldner, işlevselciliğin yaşadığı krizi yüksek sesle dillendirdi. Ancak Gouldner, söz konusu durumun tam anlamıyla bir kriz olarak nitelendirilebileceği noktasında biraz kararsızdır. Hatta ona göre bu durumun kriz olarak nitelendirilmesi bile abartılmamalıdır. Çünkü sistemde sürekli olarak değişiklikler gerçekleşebilir ve her değişimi bir kriz olarak yorumlamak yanlıştır. Zira kriz halleri, sistemin bazen daha yeni bir hal almasını sağlayabilir.²⁷

Sosyolojinin yaklaşan krizi, aslında ilk defa Gouldner tarafından dile getirilmemiştir. Steinmetz ve Chae'nin 2002'de yazdıkları bir makalede, kriz tartışmasının ilk olarak 1923'te Siegfried Kracauer ve diğerleri tarafından dile getirildiği ifade edilir.²⁸ Kracauer, sosyal bilimlerde özellikle de tarih ve sosyolojide bir krizin olduğunu vurgular. Ardından, *Sociological Abstracts* dergisinin 1964-2002 yılları arasındaki sayılarında yaptıkları araştırmada toplamda en az 150 makaleyi incelemiş ve bu makalelerin tamamının Gouldner'ın çalışmasından sonra yazıldıkları ortaya konmuştur. Yani, Gouldner öncesi herhangi bir kriz tartışması sistemli olarak yapılmamıştır.

Ayrıca, "sosyolojinin sosyolojisi" tartışmaları da kriz iddialarını açıklamaya yönelik bir çabanın ürünüdür.²⁹ Sosyolojinin sosyolojisi olarak nitelendirilen bu çalışmalardan bazıları Irwing Louis Horowitz (1968) *Professing Sociology: Studies in the Life Cycle of Social Science*; Robert W. Friedrichs (1970) *A Sociology of Sociology*; Larry T.

²⁷ Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, s 341-342.

²⁸ George Steinmetz and Ou-Byung Chae, "Sociology in an Era of Fragmentation: From the Sociology of Knowledge to the Philosophy of Science, and Back Again", *The Sociological Quarterly*, Vol. 43, No. 1, 2002, s. 113.

²⁹ Edward A. Tiryakian, "Introduction to the Sociology of Sociology", *The Phenomenon of Sociology: A Reader in the Sociology*, Edt. by Edward A. Tiryakian, New York, Meredith Corporation, 1971, s. 2.

Reynolds and Janice M. Reynolds (1970) *The Sociology of Sociology*; A. Boudon (1971) *Crisis in Sociology: Problems of Sociological Epistemology*; Dick Atkinson (1971) *Orthodox Consensus and Radical Alternatives: A Study in Sociological Theory*; John O'Neill (1972) *Sociology As a Skin Trade*; Edward A. Tiryakian (1971) *The Phenomenon of Sociology* olarak sıralanabilir.

Gouldner'dan önce 1950'lerde C. W. Mills'in yürüttüğü tartışmalar da yine aynı problem alanına dikkat çekmiştir. Kriz, Mills için gelecekte olacak bir durum değil, aksine tam da mevcut olan Grand Teori-işlevselcilik nedeniyle yaşanmaktadır.³⁰ Aşırı soyutlayıcı oluşu, alana yönelmesi, ağır dili nedeniyle işlevselcilik eleştirilmiştir. Tarihi ve değişmeyi göz ardı edişi, statükoya olan bağlılığı da diğer bir eleştiri noktasıdır.

S. N. Eisenstadt'a göre sosyal bilimlerdeki kriz halinin aslında birden fazla görünümü vardır. Lokal, belirli bir ülke ya da bilim dalıyla ilgili değildir. İngiltere ve Fransa'da pozitivist, idealist ve evrimci okulların hâkimiyetinin zayıflaması; İtalya'da erken 20. yüzyılda neo-Machiavellist ve tarihselciliğin yükselişi; Almanya'da 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Weimar Cumhuriyeti döneminde Marksistler, muhafazakârlar ve liberaller arasındaki tartışmalar hep bu kriz halinin farklı yansımaları olarak değerlendirilmiştir.³¹ Ancak Eisenstadt da Gouldner gibi düşünür: Sosyolojideki kriz tartışmaları onun önünü kapamak yerine ona yeni bir tartışma alanı ve çözüm yolları sunacaktır.³²

Sosyolojideki kriz tartışmaları kendini hem epistemolojik, hem metodolojik hem de ontolojik alan üzerinden gösterir. Aslında krizin salt epistemolojik, salt metodolojik ya da salt ontolojik olduğunu söylemek sosyolojide söz konusu olan kriz halini bütüncül bir perspektiften görmeyi engeller. Çünkü kriz tek boyutlu bir kriz değildir. Bu bağlamda Raymond Boudon'a göre sosyolojinin epistemolojik açıdan yaşadığı krizi şu şekilde başlıklandırabiliriz:³³

1. Nesnesinin tanımlanması problemi
2. Aşırı betimleyici oluşu
3. Epistemoloji ve teoriden çok alana yönelmesi, survey ve dataları aşırı önemsemesi

Boudon, bu belirlemeleri krizin bazı yönlerini açıklamada kullanırken, aslında her kriz halinin bir yok oluş anlamına gelmediğini vurgular. Zira krizler bünyesinde yeni bir oluşu da barındırır. Aynı zamanda yeni bir paradigmanın ortaya çıkışı diğer paradigmanın işlevsiz olduğu anlamına da gelmemekte, sadece popüleritesinin azaldığını göstermektedir. Nitekim Boudon için "sosyoloji, diğer bir deyişle, az ya da çok, sürekli olarak bir kriz durumuyla tanımlanır."³⁴ Dolayısıyla kriz hali aslında sosyolojinin tabiri caizse kimliğinin bir parçasıdır. Boudon bu kriz haline yine aynı çalışmasında bazı çözüm önerileri de getirmektedir. Bunlar:

³⁰ Ralph M. Faris, "Reflections of Crisis", *Crisis and Consciousness*, Edt. by Ralph M. Farris, Amsterdam, B. R. Grüner Publishing, 1977, s. 134.

³¹ S. N. Eisenstadt and M. Curelaru, *The Form of Sociology: Paradigm and Crisis*, New York, John Wiley&Sons, Inc, 1976, s. 321.

³² S. N. Eisenstadt, "Some Reflections on the Crisis in Sociology", *Sociological Inquiry*, Vol. 44, No. 3, 1974, s. 156.

³³ Raymond Boudon, *The Crisis in Sociology: Problems of Sociological Epistemology*, Translated by. Howard H. Davis, London, The Macmillan Press, 1980, s. 3-9

³⁴ A. e., s. 13.

1. Sosyolojinin bir kriz yaşadığının kabulü
2. Genel teorik çerçeve ve odaklanılan alan arasında birleşme ya da çoğul paradigmaların varlığının kabulü
3. Tek bir paradigmanın etkili olduğu kavramsal ve dogmatik bakış açısından kurtulma
4. Sosyolojinin bizzat içsel bir eleştiri yapması ve kendine yönelmesi

İktidarla yakın bağlar kuran sosyolojinin aynı zamanda bu yakın ilişki nedeniyle de sorunlu bir alana dâhil olduğu da iddia edilmiştir. Irving Louis Horowitz, *The Decomposition of Sociology* çalışmasında bu problem üzerinde durmuştur. Horowitz'e göre sosyolojinin 1960'lardan sonra artan ölçüde politikayla bağ kurması sosyolojiyi ısmarlama çalışmalara itmiş, aşırı uzmanlaşmış, daha içsel-mikro konulara yöneldiği için büyük resmi göremez hale gelmiş ve sosyolojide bir parçalanma yaşanmıştır.³⁵

Gouldner'ın Kriz Tartışması

Gouldner'a göre, kriz, işlevselciliğin krizidir. Gouldner'ın *The Coming Crisis of Western Sociology* (Batı Sosyolojisinin Yaklaşan Krizi) çalışması temelde iki bağlamda değerlendirilebilir.³⁶ Bağlamın ilki, kitabın sosyolojiyi iki kısma ayırması ve sosyolojinin tarihine ilişkin yaptığı vurgudur. Bu tarihsel analiz Parsons'çı işlevselcilik ve Marksizm arasındaki ayrımın tanımlanmasına dairdir. Gouldner bunu *Akademik Sosyoloji* (işlevselcilik) ve *Marksizm* olarak ikili bir ayrım şeklinde ortaya koymuştur. *Akademik sosyoloji*, Amerika'da özellikle Parsons ve öğrencilerinin temsil ettiği işlevselciliği, *Marksizm* ise Sovyetler Birliği'nde hâkim olan Marksist düşüncüyü ifade eder. Bir yandan işlevselcilik ve Marksizmin genel görüntüsünü verirken diğer yandan da işlevselciliğin yaşadığı krizin kaynak ve alternatif okumalarını verir. Bağlamın ikinci kısmı ise, krize yönelik çözüm önerisinden oluşmaktadır. Çözüm önerisi olarak *refleksif sosyoloji* üzerinde durmaktadır. Buna ilerde değinilecektir.

Akademik sosyoloji ve Marksizm arasındaki bu ayrım, toplumsal yapıdaki dönüşüme verilen karşılığa göre şekillenmiştir. Her ne kadar işlevselciliğin düzene ilişkin vurgusu ağır bassa da Marksizm de benzer şekilde bir düzen ihdas etmeye çalışır. Ancak bu düzene ulaşma yollarında farklılıklar söz konusudur. Akademik sosyoloji-işlevselcilik, Amerikan toplumunda baş gösteren şehirleşme, endüstrileşme, suç oranlarının artışı gibi meselelere sosyal reform eliyle bir çözüm bulmaya çalışırken revizyonist bir bakış açısı benimser. Amerikan üniversitelerindeki düşünce ikliminin geliştirdiği bir sosyoloji türü olarak görür. Buna karşın Sovyetler'de hâkim olan Marksist düşünce ise, toplumsal formasyonlar üzerinden bir tartışma yürüterek, toplumda hüküm süren eşitsizlikler üzerine köktenci, çatışma ve değişim eksenli bir dönüşümden yanadır. Dolayısıyla işlevselciliğin düzen savunusuna karşı Marksizm çatışma ve değişimi esas alır.

³⁵ I. Louis Horowitz; *The Decomposition of Sociology*, Oxford University Press, New York, 1994.

³⁶ Gouldner, neredeyse bütün çalışmalarında bu tür bir ayrıma ya da dikotomiye gitmiştir. Gouldner'ın bu dikotomik anlayışı için bkz. Berivan Binay, "Alvin Ward Gouldner'ın Eleştirel Sosyolojisi", 6. *Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı: Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar* (iç.), Ekim 2009, Aydın, s. 113-131; Randall Collins, *Sociology Since Midcentury: Essays in Theory Cumulation*, Academic Press, New York, 1981, s. 315-321.

Gouldner, sosyolojiyi, tarihsel olarak dönemlere ayırır. Gouldner'a göre sosyoloji tarihi 4 ana döneme ayrılabilir. *Birinci dönem, sosyolojik pozitivizm* olarak nitelendirildiği Comte ve Saint Simon'un öncülük ettiği 19 yüzyılın başlarıdır. *İkinci dönem*, 19. yüzyılın ortasında etkin olmaya başlayan İngiliz, Alman ve Fransız düşüncelerinin sentezini gerçekleştirmeye çalışan *Marxizm*'dir. *Üçüncü dönem, klasik sosyoloji* dönemidir. Bu dönem, 19. yüzyılın sonlarından I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreyi kapsar ve bu dönemde sosyolojik pozitivizm tam bir hâkimiyet alanı kazanır. Durkheim, Pareto ve Weber gibi sosyologlar bu dönemin klasik olarak nitelendirilmesine katkıda bulunmuştur. *Dördüncü dönem* ise, Parsons ve Robert K. Merton, Kingsley Davis, Wilbert Moore gibi Harvard'lı öğrencilerinin de katkıda bulunduğu *yapısal-işlevselcilik*dir.³⁷ Bu dönemde, Fransız işlevselciliği ve Alman romantizminin bir sentezi söz konusudur.

Sosyolojide yaptığı bu dönemlendirmeden sonra Gouldner, yapısal-işlevselciliğin Chicago'dan 1940'larla birlikte Harvard'a kaydığını ifade eder. Bu kayma aynı zamanda sosyolojideki kriz söyleminin de temellerini atar. Gouldner, sosyolojideki kriz söyleminin aslında 1960'larda başladığını, bunda da 1960'lardaki aktivist ruhun önemli bir etkisi olduğunu savunmuştur. 1960'ların öğrenci ve sivil haklar hareketi işlevselci düzen anlayışının, yerini çatışmaya bırakmasına neden olmuştur. Toplumun şiddetli bir çatışmayla karşılaşması, var olan toplumsal düzenin işlevselci şekilde tanımlanan aktör tarafından kabul edilmeme gerçeğini de gündeme taşımıştır. Bireyin toplumsal norm ve değerlerden uzaklaşması ve bunlara yönelik eleştirilerini eylem düzeyinde gerçekleştirmesi işlevselciliğin pasif ve düzene uyan bireyinin sorgulanmasını sağlamıştır. Garfinkel'in "kültür budalası"³⁸ olarak tanımladığı Parsons'çı bireyin toplumda bir karşılığının olmadığı, toplumsal norm ve değerleri sorgusuz kabul etmediği görülmüş oldu.

Genel olarak bakıldığında Parsons'a yönelik eleştiriler toplumun çatışmalardan uzak oluşuna duyduğu inanç, eşitsiz güç dağılımını göz ardı etmesi, toplumsal değişmeyi açıklayamaması dolayısıyla muhafazakârlık eleştirisi ve pasif bir birey tanımlaması ve tarihten uzak oluşu üzerinden yapılır.³⁹ Gouldner, Parsons'ın aşırı ahlakçı oluşunun toplumsal resmi anlamada yetersiz kaldığını ifade eder. Bu ahlakçılık, din, güç ve baskı ve toplumsal düzen problemiyle ilgilidir.⁴⁰ Parsons'ın bu alanlara verdiği önem, değişme söz konusu olduğunda etkisiz kalmaktadır. Bu nedenle de Gouldner, Parsons'ın teorisine çeşitli itirazlar yöneltir. Bunları 3 başlık altında toplayabiliriz: 1. Özneye vurgu yapmama, 2. Toplumsal düzene aşırı vurgu, 3. Çatışmaya değinmemesi.

İşlevselciliğin var olan durumu açıklamada yaşadığı açmaz, çatışma ve değişimi görmezden gelmesinin bir sonucu olarak okunmalıdır. İşlevselciliğin 1960'lara kadarki yükselişinin ardından gerileyişi "insan toplumunun incelenmesindeki karşıt iki vurgu arasında bir

³⁷Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, s. 88-163.

³⁸ Garfinkel, bu eleştiriyi Parsons'ın pasif birey algısına karşı yöneltir. Garfinkel'e göre birey toplumsal norm ve değerleri sorgulamadan almaz, buna sosyalleşme esnasında çeşitli anlamalar katarak kabul eder. Bu nedenle de Parsons'ın tanımladığı bireyi "kültür budalası" olarak tanımlar. Harold Garfinkel, *Studies in Ethnomethodology*, Prentice-Hall, Inc., New Jersey, 1967, s. 68.

³⁹ Cuff, Sharrock ve Francis, *Sosyolojide Perspektifler*, s. 110.

⁴⁰ Alvin W. Gouldner, "Remembrance and Renewal in Sociology", *For Sociology: Renewal and Critique in Sociology Today*, New York, Basic Books, s. 73.

salınma hareketi olarak görülebilir, bir yandan yapısal süreklilik, karşılıklı bağlantılılık, kültürel birlik üzerinde ısrar edilmekte, bir yandan da süreksizlik, değişme eğilimleri, çatışan çıkar ve değerler üzerinde (...) daha büyük bir kavramsal açıklığa ve sistemleştirmeye de erişebilmektedir.”⁴¹

Peki, sosyolojideki krizi ortaya çıkaran-tartışmaya açan nedenler nelerdir? Gouldner’a göre sosyolojideki krizin nedenleri şu şekilde sıralanabilir:⁴²

Ayrı kutuplarda yer alan işlevselcilik ve Marksizm arasında zamanla yaşanan yakınlaşma. Amerika’nın 1960’larda yaşadığı bunalım halinin salt siyasal alanda değil aynı zamanda ekonomik ve sosyo-kültürel alanda da bir kriz haline neden oluşu aslında kapitalist sistemin sık sık yaşadığı krizlerdendir. Ancak bu kriz hali sadece Amerika için değil aynı zamanda Sovyetler için de geçerlidir. Sovyet toplumunda da II. Dünya Savaşı sonrası sosyolojinin dönüşen toplumu anlamada yaşadığı sıkıntı farklı sosyoloji ekolleri arayışını hızlandırdı. Her iki sosyoloji küresinde yaşanan toplumu anlayamama hali benzer refleksler doğurarak, iki sosyoloji arasındaki yakınlaşmayı arttırmıştır. Bu yakınlaşma Frankfurt Okulu, A. Gramsci, L. Althusser, G. Lukacs gibi isimlerle gerçekleşti.⁴³ Ayrıca değişim sosyolojisi çalışmalarında W. E. Moore ve N. J. Smelser’in radikal olmasa da Marksist bir perspektif benimsemesi aradaki yumuşamayı iyice etkiledi, yani “kısaca sosyal değişim analizi, ciddi şekilde işlevselciliğin Marksizmle etkileşmesine yol açtı.”⁴⁴ Sovyetlerdeki etkilenme ise, özellikle Polonya’daki sosyologların çabalarıyla gerçekleşti. Toplumda düzeni sağlama noktasında Parsons’ın vurguladığı etik ve öz denetime yoğunlaşan Sovyet sosyologları, ‘ruhsal yaşam’ı ahlakın karşısına tuttular. Parsons’ın denge ve düzen formülasyonu en dikkat çeken özelliğiydi ve bu sayede işlevselcilik Doğu Avrupa’ya yerleşti.⁴⁵ Bu dönemde Merton’un *Sociology Today* çalışması Sovyet sosyologlar tarafından Rusça’ya çevrildi.

İşlevselciliğin yetersizliğine vurgu yapan ve bu tür bir işlevselciliğin toplumsal koşulları anlamadasorunlar yarattığını dillendiren ve giderek işlevselci paradigmadan kopan yeni yetişen sosyologların varlığı: İşlevselciliğin toplumsal dönüşümü anlamada yetersizliğine vurgu yapan sosyologların varlığı, giderek Grand Teori olarak nitelenen Parsons’çı kuram yerine daha orta-boy kuramları gündeme getirir. Kısmen de olsa Merton’ın çatışma ve açık işlev-gizil işlev vurguları işlevselciliğin yeni bir hal almasını sağlar. Ayrıca işlevselciliği ve Marksizmi çatışma kuramı adı altında birleştirmeye çalışan yeni nesil sosyologların yetişmesi de önemli bir eleştiri kaynağı yaratmıştır.

Refah devletinin gelişimiyle düzen yerine eşitlik-özgürlük gibi temel hak talepleri ve araştırmaların yapılması: Refah devleti uygulamalarının sosyolojinin hem gelişmesi hem de sınırlanmasındaki rolüne daha önce değindik. Ancak 1960’lardaki refah devleti politikalarının sosyoloji için yeni bir döneme işaret ettiğini belirten Gouldner, devlet destekleriyle sosyologların yeni fırsatlarla karşılaştıklarını, farklı olanla gerçekleşen bu karşılaşma teorideki açmazlarında farkına varılmasını sağlamıştır.

İşlevselciliğin yetersizliğine vurgu yapan alternatif teorilerin gelişimi- teorik çok merkezlilik(Homans, Garfinkel, Goffman’ın katkıları): Gouldner, Homans, Garfinkel ve

⁴¹Tom Bottomore ve Robert Nisbet, “Giriş”, Çev. Mete Tunçay, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Edt. Tom Bottomore ve Robert Nisbet, Yay. Haz. Mete Tunçay ve Aydın Uğur, Ankara, Ayraç yayınevi, 1997, s. 11.

⁴²Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, s. 410.

⁴³A. e., s. 450.

⁴⁴A. e., s. 352.

⁴⁵A. e., s. 455-458.

Goffman'ın teorik açıklamalarını değerli görmekte beraber yetersizliklerine vurgu yapar. Her üç düşünür de işlevselciliğin birey algısına eleştiriler yöneltirken işlevselciliğin yerini tutabilecek güçte bir açıklama düzeyi oluşturamamışlardır.

Gouldner, sosyolojideki diğer bir problem alanı teori ve pratik arasındaki uçurumun genişliğidir. Sosyoloji, toplumsal inşayı gerçekleştirirken yanlış bir bilinç geliştirmiştir. Bu nedenle de toplumsal anlama ve inşa etmede problemler yaşanmaktadır. Toplumu yeniden inşa etmek için de yeni bir bakış açısı, teori ile pratiği bir arada değerlendiren bir yaklaşım gereklidir. Gouldner bu amaca ulaşmak için önce 1940'lar ortasında *Citizen's Social Research Council*'e üye olur ve ardından 1946'da *Ideas For Action* dergisini çıkarır ve editörlük yapar.⁴⁶ Bu derginin amacı da ileride çıkaracağı dergiden farklı değildir: Yeni bir toplum kurma çabası. 1974 yılında *Theory & Society* dergisini kurdu ve buna başkanlık etti. Gouldner'a göre bu girişimin doğuşu toplumsal koşulların bir getirisiydi. *Zamanın çocuğu* olan *Theory & Society* "sosyal teori ve sosyolojinin bölüm ve kurumsal yaşamın tükendiği ve sıkıştığı bir zamanda doğdu."⁴⁷ Bu dergiyle amacı, teori-pratik arasındaki ayrışmayı azaltmak ve yeni bir toplumun tohumlarını atmaktır.⁴⁸ Teori ve pratik arasındaki kopukluğun toplumu anlamada sorunlar yarattığına inanır. Çünkü ne teori olmadan pratik anlamlıdır ne de pratik olmadan teorisinin bir anlamı vardır. Bunu toplum yaratımı, eleştirisi ve sosyal teori tartışmasında şu şekilde ifade eder: "Tüm toplumlar, kısmen sosyal bir teorisinin ürünüdür ve tüm teoriler de toplumun sosyal bir ürünü. Bu nedenle, birileri yanlış bir bilince sahip olsa ya da bunun mümkün olduğunu düşünse bile, birini diğeri olmadan eleştirmek mümkün değildir."⁴⁹ Toplum ve teori arasındaki bu karşılıklı etkileşim hali toplumsal bilginin ve yapılanmanın toplum içinde oluştuğu anlamına gelir. Oysa Gouldner'a göre sosyolojik pozitivism bilginin toplumsal olanın bir ürünü olduğunu, toplumsalın içinden çıktığını kabul etmez.⁵⁰ Hâlbuki onun refleksif sosyolojisi, bilginin toplumsalın yanında tarihten bağımsız olarak da inşa edilemeyeceği ve bu inşa sürecinde öznenin aktif katılımının gerektiğine dayanır. Dolayısıyla Gouldner'ın sosyoloji anlayışı, hâkim sosyolojik düşünceye/sosyolojik pozitivism'e bir meydan okumadır.⁵¹

Gouldner, sosyolojik pozitivism'in temelindeki birçok iddiasına karşı çıkar. Bu iddialardan biri 'değer-bağımsızlık (value-free)'tir. Değer-bağımsız bir sosyolojiyi mit olarak değerlendiren Gouldner⁵², bilimsel çalışmaların asla değerden bağımsız olamayacağını buna karşı yapılan her tür çalışmanın değer yüklü olduğunu savunur. "Toplumsal dünya, Gouldner'ın bakış açısından, tarih dışı, verili bir şey değil, özne tarafından yaratılan ve aynı zamanda özneyi yaratan dinamik, tarihsel bir

⁴⁶ Dennis H. Wrong, "A Note on Marx and Weber in Gouldner's Thought", *Theory and Society, Special Issue in Memory of Alvin W. Gouldner*, Vol. 11, No. 6, 1982, s. 900.

⁴⁷ Alvin W. Gouldner, "Toward the New Objectivity: An Introduction to Theory and Society", *Theory and Society, Special Issue in Memory of Alvin W. Gouldner*, Vol. 1, No. 1, 1974, s. i.

⁴⁸ Charles Lemert, Paul Piccone, "Gouldner's Theoretical Method and Reflexive Sociology", *Theory and Society, Special Issue in Memory of Alvin W. Gouldner*, Vol. 11, No. 6, 1982, s. 746.

⁴⁹ Gouldner, Alvin W., "The Politics of the Mind", *For Sociology: Renewal and Critique in Sociology Today*, New York, Basic Books, 1973, s. 84.

⁵⁰ Alvin W. Gouldner, "The Norm of Reciprocity", *For Sociology: Renewal and Critique in Sociology Today*, New York, Basic Books, 1973, s. 226-259.

⁵¹ James Chriss, *Alvin W. Gouldner: Sociologist and Outlaw Marxist*, London, Ashgate Publishing, 1999, s. 84.

⁵² Gouldner, Alvin W., "The Myth of a Value-Free Sociology", *Social Problems*, Vol. 9, No. 3, 1962, s. 199-213.

varlıktır.”⁵³Çalışma konusunun yanında araştırmayı yapan bilim adamı da kültürel veya kişisel değerlerle donanmış halde çalışır ve bu nedenle de değerler sürekli olarak bilimle iç içedir. Değer-bağımsızlık miti, Gouldner için, bilimde hâkim olan bazı grupların bir mitidir ve bu mit sayesinde bazı çıkarlar savunulur ya da ön plana çıkarılır.⁵⁴ Belirli bir grubun miti olduğundan bu grubun değerleri üzerine inşa edilir ve tüm sosyologların uyması gereken bir dizi düşünce ve rol tanımına ulaşılır.

Değer ve bilim arasında kurduğu ilişkiyi toplumla bilim arasındaki tüm ilişkilere uygular. Diyalektik düşünceyle hareket ederek, sosyolojik pozitivistimin özne-nesne ayrımına karşı çıkar. Öznenin-aktörün toplumsal dünyanın dışına itilmesine karşı çıkarken, toplumla öznenin diyalektik bir ilişkiyle birbirlerini inşa ettiklerini savunur. Bu inşa sürecinin farkına varması için de öznenin kendi farkındalığını görmesi gerekir. Eleştirel düşünceye dayanan bu anlayış, Gouldner için, kişinin ya da sosyologun hem içinde bulunduğu topluma hem de araştırmaya dair eleştirel bir tutum sergilemesini gerektirir. Eleştirel tutum sayesinde toplumun pasif birer alıcı olmaktan çıkan birey, toplumun kurulumuna bilinçli bir şekilde katkı sağlar hale gelir. Bu özgürleşmeci anlayış, Gouldner’la Frankfurt Okulu arasındaki ilişkinin bir yansıması olarak okunabilir.

Sosyolojinin ontolojik kökenlerine yönelen Gouldner, araştırma tekniklerinden çok ontolojik bir tahlile girer.⁵⁵ Sosyolojik pozitivistimin nesnelcilik anlayışına karşı olarak bilimde nesnellığı savunurken refleksif sosyolojisini nesnelciliğin karşıtı olarak kurar. Dolayısıyla sosyolojik pozitivistime karşı tavır alır. Ancak bu, refleksif sosyolojinin Marksizme karşı olmadığı anlamına gelmemelidir. Refleksif sosyoloji kendisinden önce gelen sosyoloji anlayışının -işlevselciliğin- muhafazakâr ve baskıcı karakterini yok etme ve sosyolojide özgürleşmeci bir anlayışı oturtmayı amaç edinir.⁵⁶

Refleksivite, Türkçe’ye dönüşürlülük, düşünümsellik, yansıma gibi şekillerde çevrilirken, Hüsamettin Arslan da Steve Woolgar’ın *Bilim: Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme* kitabının çevirisindeki dipnotunda Türkçe’deki hiçbir anlamın, esasında refleksiviteyi tam olarak karşılamadığını belirtir.⁵⁷ Refleksivite, dil, düşünce ya da bir disiplinin kendi üzerine düşünmesi, kendine yönelmesi olarak tanımlanır.⁵⁸ Refleksivitenin sosyal bilim alanında karşımıza çıkışı ise bir sosyal bilim dalının/disiplininin araştırma konusu veya nesnesini incelerken kullandığı perspektifi kendi yöntem ve metodu üzerine düşünürken de kullanmasıdır. Böylelikle, kendi perspektifi üzerine gerçekleştirdiği düşünme ve sorgulama, refleksif olduğunu gösterir. Refleksif olma hali, disiplinin kendi kendisiyle hesaplaşması-yüzleşmesi demek olduğundan, aynı zamanda kendini yeniden gözden geçirmesini de beraberinde getirir. Sözelimi sosyolojinin sosyolojisi, refleksif bir eylemdir ki sosyolojideki hâkim

⁵³ Binay, “Alvin Ward Gouldner’in Eleştirel Sosyolojisi”, s. 125.

⁵⁴ Gouldner, “The Myth of a Value-Free Sociology”, s. 199.

⁵⁵ Binay, “Alvin Ward Gouldner’in Eleştirel Sosyolojisi”.

⁵⁶ Göran Therborn, *Science, Class and Society: On the Formation of Sociology and Historical Materialism*, London, NLB, 1976, s. 21.

⁵⁷ Steve Woolgar, *Bilim: Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, Çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999, s. 46.

⁵⁸ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2005, s. 1413.

paradigmaların kendisi üzerine düşünülmesi ve eleştirilmesi bu bağlamda gerçekleştirilir.

Sosyolojinin toplumsal açıklayamaması halini aşmak için teori-pratik arasındaki uçurumu kapatmaya çalışan Gouldner, yeni bir toplum yaratmak için yeni bir sosyolojinin imkânlarını tartışmaya açar. Gouldner'ın refleksif sosyolojideki amacı öznenin hem kendi hem de toplumun zayıf yanlarıyla güçlü taraflarını görmesini sağlamaktır.⁵⁹ Öznenin ya da aktör bu sayede değiştirme gücüne vurgu yapar. "Gouldner'a göre toplumsal bilim, insanın nesne olmaktan kurtulup, daha gönüllü (voluntary) eylemde bulunmayı beceren kişi olmasına yardım etmelidir."⁶⁰ Var etme, yaratma gücü olan birey, refleksif sosyolojide sosyal gerçekliğin dışında değil, bizzat içindedir. Sosyal gerçeklikten etkilenen, pasif bir birey olmaktan ziyade, bu sosyal gerçekliği yaratan, değiştiren ve dönüştüren bir güce ve niteliğe sahiptir. Sosyal gerçeklikle kurduğu bu bağlantı Gouldner'ın refleksivite düşüncesindeki metodolojik düalizme ve/veya nesne ve özne arasındaki ayrıma yönelik itirazını da ortaya koyar. Çünkü Gouldner'a göre, araştıran özne ve araştırılan nesne arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur ve bu karşılıklı ilişkiyle iki gerçeklik de birbirini inşa eder.⁶¹

Bireyi, eylemde bulunan yani eyleyen olarak gören Gouldner, bu aktörün var olan değiştirme kapasiteni öne çıkarır. Her insanın belirli bir akıl yetisine ve diğer insanları anlayabilecek bir kapasiteye sahip olduğunu savunurken, aynı zamanda toplumsal yapılar tarafından sınırlandırılan bir aktöre de gönderme yapar. İlgüdüler, tarihsel ve kültürel sınırlarla bireyler aynı zamanda sınırlandırılır da.

Hem Parsons'a hem de Marks'a eleştirel yaklaşıma çalışan Gouldner, refleksif bir sosyoloji inşa etme çabasıdadır. Refleksif sosyoloji bir yandan eleştirelken bir yandan da radikal bir niteliğe sahiptir. Sosyolojinin amaçladığı yeni toplumun, var olan işlevselci düzen anlayışıyla yaratılamayacağını savunur. Toplum, mevcut düşünce sistemiyle değiştirilemez, bu nedenle de radikal bir bakış açısının varlığı hayati önemdedir. Toplumun ve dolayısıyla hâkim sosyolojinin radikal bir anlayışla değiştirilebileceğini savunan Gouldner'a göre, refleksif sosyolojinin tarihsel misyonu, sosyoloğun, gündelik yaşam ve çalışmalara yeni bir duyarlılıkla karşılık vermesidir.

Kısaca refleksif sosyolojiyi şu şekilde özetlemek mümkündür:⁶²

1. Refleksif sosyoloji araştırmanın yürütülmesi yanında sosyoloğu dönüştürecek yeni bir praksisin oluşmasıdır.
2. Refleksif sosyolojinin temel amacı, belirli bir zaman ve mekânda, sosyoloğun hem kim ve ne olduğunun farkına varmasını sağlamak hem de sosyal rol ve kişisel praksisinin bir sosyolog olarak çalışmalarını nasıl etkilediğini derinleştirmektir.
3. Toplumsalın ve diğerinin bilgisine ulaşmaya çalışırken aynı zamanda kendiliğin farkına da varmasını sağlar.
4. Refleksif sosyolojiyle sosyolog, her tür bilgiye karşı açık bir duruma gelerek bu farkındalığı içselleştirmeye çalışır.

Gouldner'ın bu belirlemelerine şunlar da eklenebilir:

⁵⁹ Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, s. 60.

⁶⁰ Margaret M. Poloma, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. Hayriye Erbaş, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1993, s. 354.

⁶¹ Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, s. 493.

⁶² A. g. e., s. 494-495.

5. Özne ve nesne farklı iki gerçeklik olmanın aksine birbiriyle diyalektik ilişki içinde olan gerçekliklerdir ve bu diyalektik ilişki onun inşacı karakterinin gereğidir.
6. Teori de sosyolog da değer yüküdür.
7. Toplumun anlaşılması tarihsel bağlamın değerlendirilmesi ve eleştirel düşünceyle mümkündür.

Tabii bu noktada Gouldner'a çeşitli eleştiriler de yöneltilmiştir. Randall Collins'e göre, Gouldner'ın çalışmasının başlığı çok geniştir. Çünkü başlığa göre fenomenolojiden neo-Weberciliğe ve neo-Marksist çatışmacılığa kadar geniş bir alanı irdelemeliyken Gouldner, sadece Parsons ve kısmen de Marks üzerine yoğunlaşır.⁶³ Bu nedenle *Batı Sosyolojisinin Yaklaşan Krizi* demek yerine *İşlevselci Kuramın Krizi* demek daha doğru olacaktır. Diğer bir eleştiri ise 'yaklaşan kriz' tanımınadır. Zira Collins'e göre, işlevselciliğin krizi yaklaşmamakta aksine o an yaşanmaktadır. Son yirmi yıldır, kriz zaten söz konusudur. Oysa Gouldner, bu krizin sanki daha ileri bir zamanda gerçekleşeceğini ifade eder. Collins, işlevselciliğin kriz halini zaten uzun bir zamandır yaşadığını savunur. Ayrıca diğer bir eleştiri ise Richard J. Bernstein'dan gelir. Bernstein'a göre Gouldner'ın tartışması aslında bütünü küçük bir parçasına dair bir fikir vermektedir. Kriz, Batı dünyasında salt sosyolojide değil, aksine tüm toplumsal alanlarda kendini gösteren bir krizdir. Dolayısıyla Gouldner kriz meselesini salt sosyoloji ile sınırlamış ve diğer kriz alanlarını gözden kaçırmıştır.⁶⁴

Sonuç ve Değerlendirme

1960'larda özellikle Amerika'da görülen değişim isteğinin işlevselciliğe yansması, Gouldner'ın açıkladığı gibi bir yandan farklı sosyoloji akımlarını doğururken diğer yandan var olan işlevselci ve Marksist paradigmalarda arasında bir yakınlaşmayı getirmiş, bu da Batı sosyolojisinin krizi olarak nitelendirilmiştir. Amerika'daki protesto hareketleri normlara uyum sağlayacağı düşünülen 'iyi birey' düşüncesini yerle bir etmiş, bunun karşısına da çatışma ve değişim isteğinin ne kadar güçlü olduğunu çıkarmıştır. Yeni bir kimlik ve alan talebinde bulunan siyahi ve öğrenci hareketleri Vietnam savaşının neden olduğu savaş karşıtı hareketle daha da güçlenmiş ve siyasal alanda yönetimi zor durumda bırakan bir güç elde etmiştir. Toplumdaki bu değişim isteğine cevap vermede işlevselciliğin yaşadığı problem aynı zamanda kriz hali olarak nitelendirilmiştir. Yani, *sosyolojinin krizi, Amerikan işlevselciliğinin krizidir*. Burada Gouldner da benzer bir belirlemede bulunarak kriz halinin aslında işlevselciliğin krizi olduğunu ifade etmiştir. Bu bakış açısında, K. Davis'in sosyoloji ve işlevselciliği bir tuttuğu bakış açısının etkisini görmekteyiz. Davis nasıl ki sosyolojiyi işlevselcilikle bir tuttuysa, Gouldner da benzer bir tavır takınır. Bu düşüncede sosyolojide hâkim paradigmanın işlevselcilik oluşu şüphesiz temel etkidir.

Teorik ya da doktrinel açıdan kriz, ya içsel yetersizliklerden ya da yeni durum karşısında sistemin kategorilerinin yetersiz kalışından kaynaklıdır.⁶⁵ Bu yetersizlik

⁶³ Randall Collins, *Sociology Since Midcentury: Essays in Theory Cumulation*, New York, Academic Press, 1981, s. 317.

⁶⁴ Richard J. Bernstein, "Critique of Gouldner's 'The Coming Crisis of Western Sociology'", *Sociological Inquiry*, Vol. 42, No. 1, s. 67.

⁶⁵ N. Birnbaum, "The Crisis in Marxist Sociology", *Radical Sociology*, Eds. J. D. Colfax and J. L. Roach, New York, Basic Books, 1971, s. 108.

sosyolojinin kendi üzerine düşünmeyi yani kendisini kendi araştırma objesi olarak görmeyi unutmaması nedeniyledir.⁶⁶

Parsons'ı işlevselciliğin değişme, çatışma ve bireye ilişkin argümanları, 1960'ların dünya genelinde yaşanan çatışma halini açıklama kabiliyetine sahip olmadığı söylemlerini doğurmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşıyla başlayan Amerikan sosyolojisinin ana akım sosyoloji haline gelişi, Avrupa sosyoloji geleneğinin ağırlığını kaybetmesine neden olmuştur. Amerikan sosyolojisinin güç kazanmasının nedeni salt Parsons'cı bir işlevselcilikten kaynaklı değildir. Zira, dünya egemenlik ilişkilerinin Amerika lehine değişmesi, bilimde olduğu kadar diğer tüm kürelerde de benzer bir egemenliği doğurmuştur. Buna bağlı olarak da sosyolojinin Avrupa ağırlıklı egemenliği yerini Amerikan etkisine bırakmıştır. Ancak burada kastedilen Avrupa sosyolojisinin etkisinin hiç kalmadığı değildir. Zaten daha önce de vurguladığımız gibi, Parsons, Avrupa sosyolojik teorisinin Amerikanlaşmasını sağlamıştır, yani Avrupa'lı atalarını yeniden yorumlamıştır. Bu bağlamda, Amerikanlaşan Avrupa sosyolojik teorisi, doğal olarak Amerika'nın yaşadığı her türlü dönüşümden etkilenmiştir. Siyasal alanda meydana gelen dönüşüm, teoride de yeni bir alanı açmış ve kriz hali kendini sosyolojide de göstermiştir. Ancak bu kriz, Gouldner öncesi dile getirilmiş olsa da sistemli bir tartışma gerçekleştirilmemiştir. Daha önce de değindiğimiz gibi, kriz hali üstü örtük de olsa Gouldner'dan önce dile getirilmiştir, fakat bu durumun siyasal ve ekonomik alanla ilişkisi uygun bir ortamda olmadığı için çok da yankı uyandırmamıştır. Gouldner'ın krizi dile getirdiği dönem, Amerika'nın siyasal ve sosyal birçok alanda sıkıntılı bir dönemine denk gelmiştir. Bu durum da Gouldner'ın işlevselciliğe yönelik eleştirisine ayrı bir önem atfedilmesini sağlamıştır. Dönemin çatışma haline cevap üretemeyen Parsons'a karşı, Gouldner, krize ilişkin bazı kaynakları ortaya koymuştur. *İşlevselcilik ve Marksizm arasındaki yakınlaşma, düzen yerine eşitlik ve özgürlük gibi taleplerdeki artış, işlevselciliğe yönelik içsel eleştiriler ve alternatif teorilerin ortaya çıkışı* kriz halini derinleştiren etkenler olarak sıralanmıştır. Sosyolojinin refah devleti politikalarına olan bağlılığı da krizin diğer bir katalizörü olmuştur. Refah devleti politikalarıyla alana yönelen ve dolayısıyla siyasetle aşırı derecede haşır neşir olan sosyoloji, bazı bölgelerde çeşitli projelerde kullanılmış ve giderek daha çok 'ısmarlama projeler'e yönelmiştir. Sosyolojinin bu halinden rahatsız olan bazı sosyologlar da tepki olarak radikal sosyoloji gibi hareketlere katılarak daha Marksist bir perspektifle sosyolojiyi yeniden yorumlamaya çalışmıştır. Tüm bunlar, alternatif bir düşünce akımının doğmasını sağlarken aynı zamanda Parsons öncesi bazı düşünce akımlarının (Mead gibi) da güç kazanmasını sağlamıştır.

Ayrıca Gouldner'a göre, *teori-pratik arasındaki kopukluk* da sosyolojinin elini zayıflatan nedenlerden bir diğeridir. Bu kopukluğu gidermek için, yeni bir sosyoloji anlayışı geliştirmek gerekmektedir. Bunun için de *refleksif sosyolojiyi* savunur. Refleksif sosyolojiyle sosyologun hem topluma hem de icra ettiği bilimsel aktiviteye karşı bir bilinç elde etmesi amaçlanır. Bilimsel uğraşın değer bağımsız olmadığının farkında olmalıdır. Bu bilince ulaşmada radikal bir tavır takınması gereklidir. Zira var olan sosyolojik perspektifle bunu gerçekleştirmek mümkün değildir Gouldner için. Bu

⁶⁶ Franco Ferrarotti, "Is There a Crisis in Sociology", *Crisis and Contention in Sociology*, Edt. by Tom Bottomore, London, Sage Pub., 1975, s. 18.

nedenle verili olan anlayışların dışına çıkmak gerekmektedir. Bunun yolu da refleksif bir sosyolojidir.

KAYNAKÇA

- Ahmet CEVİZCİ, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2005.
- Alan DAWE, "The Two Sociologies", *The British Journal of Sociology*, Vol. 21, No. 2, 1970, s. 207-218.
- Alan SWINGWOOD, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.
- Alvin W. GOULDNER, "The Myth of a Value-Free Sociology", *Social Problems*, Vol. 9, No. 3, 1962, s. 199-213.
- Alvin W. GOULDNER, *The Coming Crisis of Western Sociology*, New York, Basic Books, Inc., 1970.
- Alvin W. GOULDNER, "Remembrance and Renewal in Sociology", *For Sociology: Renewal and Critique in Sociology Today*, New York, Basic Books, 1973, s. 69-81.
- Alvin W. GOULDNER, "The Norm of Reciprocity", *For Sociology: Renewal and Critique in Sociology Today*, New York, Basic Books, 1973, s. 226-259.
- Alvin W. GOULDNER, "The Politics of the Mind", *For Sociology: Renewal and Critique in Sociology Today*, New York, Basic Books, 1973, s. 82-127.
- Alvin W. GOULDNER, "Toward the New Objectivity: An Introduction to Theory and Society", *Theory and Society, Special Issue in Memory of Alvin W. Gouldner*, Vol. 1, No. 1, 1974, s. i-v.
- Anthony GIDDENS, *Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki*, Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2005.
- Berch BERBEROĞLU, *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif*, Çev. Cem Cengil, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Berivan BİNAY, "Alvin Ward Gouldner'in Eleştirel Sosyolojisi", *6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı: Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar*, Ekim 2009, Aydın, s. 113-131.
- Bryan S. TURNER, *Classical Sociology*, London, Sage Pub., 1999.
- Charles LEMERT, Paul Piccone, "Gouldner's Theoretical Method and Reflexive Sociology", *Theory and Society, Special Issue in Memory of Alvin W. Gouldner*, Vol. 11, No. 6, 1982, s. 733-757.
- Charles LEMERT, *Sociology: After the Crisis*, Colorado, Westview Press, 1995; M. C. ELMER, *Contemporary Social Thought: Contributors and Trends*, USA, University of Pittsburgh, 1956.
- Dennis H. WRONG, "A Note on Marx and Weber in Gouldner's Thought", *Theory and Society, Special Issue in Memory of Alvin W. Gouldner*, Vol. 11, No. 6, 1982, s. 899-905.
- Edward A. TİRYAKIAN, "Introduction to the Sociology of Sociology", *The Phenomenon of Sociology: A Reader in the Sociology*, Edt. by Edward A. Tiryakian, New York, Meredith Corporation, 1971, s. 1-15.
- Fran TONKISS, "Devamlılık-Değişim", Çev. Erkan Koca, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Edt. by Chris Jenks, Çev. Edt. İhsan Çapcıoğlu, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2012, s. 60-78.

- Franco FERRAROTTI, "Is There a Crisis in Sociology", *Crisis and Contention in Sociology*, Edt. by Tom Bottomore, London, Sage Pub., 1975, s. 13-24.
- George C. HOMANS, "Fifty Years of Sociology", *Annual Review of Sociology*, Vol. 12, 1986, s. xii-xxx.
- George STEINMETZ and Ou-Byung CHAE, "Sociology in an Era of Fragmentation: From the Sociology of Knowledge to the Philosophy of Science, and Back Again", *The Sociological Quarterly*, Vol. 43, No. 1, 2002, s. 111-137.
- Göran THERBORN, *Science, Class and Society: On the Formation of Sociology and Historical Materialism*, London, NLB, 1976.
- Graham C. KINLOCH, *Sociological Theory: Its Development and Major Paradigms*, McGraw-Hill, Inc., New York, 1977.
- Harold GARFINKEL, *Studies in Ethnomethodology*, Prentice-Hall, Inc., New Jersey, 1967.
- I. Louis HOROWITZ; *The Decomposition of Sociology*, Oxford University Press, New York, 1994.
- James CHRISS, *Alvin W. Gouldner: Sociologist and Outlaw Marxist*, London, Ashgate Publishing, 1999.
- John HOLMWOOD, "Functionalism", *The Cambridge Dictionary of Sociology*, Edt. by Bryan S. Turner, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, s. 218-220.
- Karen Scheers COOK, "The Sociology of Power and Justice: Coming of Age in the Sixties", *The Disobedient Generation: Social Theorist in the Sixties*, Edt. by Alan Sica and Stephen P. Turner, Chicago, The University of Chicago Press, 2005, s. 114-128.
- N. BIRNBAUM, "The Crisis in Marxist Sociology", *Radical Sociology*, Eds. J. D. Colfax and J. L. Roach, New York, Basic Books, 1971, s. 108-131.
- Nick CROSSLEY, *Key Concepts in Critical Social Theory*, London, Sage Publications, 2005.
- Margaret M. POLOMA, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. Hayriye Erbaş, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1993.
- Ralph M. FARİS, "Reflections of Crisis", *Crisis and Consciousness*, Edt. by Ralph M. Farris, Amsterdam, B. R. Grüner Publishing, 1977, s. 131-135.
- Randall COLLINS, *Sociology Since Midcentury: Essays in Theory Cumulation*, Academic Press, New York, 1981.
- Raymond BOUDON, *The Crisis in Sociology: Problems of Sociological Epistemology*, Translated by Howard H. Davis, London, The Macmillian Press, 1980.
- Richard J. BERNSTEIN, "Critique of Gouldner's The Coming Crisis of Western Sociology", *Sociological Inquiry*, Vol. 42, No. 1, s. 65-72.
- S. N. EISENSTADT and M. CURELARU, *The Form of Sociology: Paradigm and Crisis*, New York, John Wiley&Sons, Inc, 1976.
- S. N. EISENSTADT, "Some Reflections on the Crisis in Sociology", *Sociological Inquiry*, Vol. 44, No. 3, 1974, s. 147-157.
- Steve BRUCE and Steven YEARLEY, *The Sage Dictionary of Sociology*, London, Sage Publications, 2006.
- Steve WOOLGAR, *Bilim: Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, Çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999.
- Talcott PARSONS, *Essays in Sociological Theory*, Glencoe, The Free Press, 1954.

Talcott PARSONS, *The Social System*, London, Routledge&Kegan Paul, 1991.

Tom BOTTOMORE ve Robert NISBET, "Giriş", Çev. Mete Tunçay, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Edt. Tom Bottomore ve Robert Nisbet, Yay. Haz. Mete Tunçay ve Aydın Uğur, Ankara, Ayraç yayınevi, 1997, s. 7-15.

Vefa Saygın ÖGÜTLE, *Metodolojik Bireyciliğin Eleştirisi*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013.